

SYLWAN

MIESIĘCZNIK
WYDZIAŁU NAUK ROLNICZYCH i LEŚNYCH P. A. N.
I POLSKIEGO TOWARZYSTWA LEŚNEGO

Rok CIII

Warszawa, grudzień 1959

Zeszyt 12

Henryk Strzelecki 1819—1901

Генрик Стшелецкий 1819—1901 г.

Henryk Strzelecki 1819—1901

Przed 140 laty, 14 lipca 1819 r. urodził się w Dobrotworze w Małopolsce Henryk Strzelecki jako syn nadleśniczego lasów Radziechów-Kamionka Józefa Strzeleckiego. Niemal w osiemdziesiątą drugą rocznicę swych urodzin, mianowicie 15 lipca 1901 r. Henryk Strzelecki zmarł we Lwowie, a nekrologi powiadomiły, że był on honorowym wiceprezesem Galicyjskiego Towarzystwa Leśnego, emerytowanym Dyrektorem Krajowej Szkoły Gospodarstwa Lasowego i członkiem wielu towarzystw naukowych. Jak wysoko był ceniony H. Strzelecki wśród współczesnych dobrze świadczy fakt, że na Zjeździe leśników polskich w Krakowie w 1907 r. I. Szerbowski wręcz stwierdził, że ze śmiercią Strzeleckiego polska nauka leśna w Galicji straciła swego najwybitniejszego przedstawiciela, który dzięki dużym wiadomościom teoretycznym i praktycznym potrafił dokładnie scharakteryzować potrzeby lasów w Małopolsce.

Strzeleckiego charakteryzuje duża erudycja i ogromne doświadczenie zdobyte w wielu dziesiątkach lat pracy na poważnych stanowiskach w leśnictwie. Doświadczenie to pozwalało mu na krytyczny stosunek do teoretycznych założeń ówczesnej wiedzy leśnej, na pogłębianie dotychczasowych jej zdobyczy i na ich dostosowanie do lokalnych warunków lasów Małopolski.

Po ukończeniu szkoły realnej, a następnie Akademii Handlowej w Krakowie (1838) Strzelecki przeszedł do praktycznej pracy w leśnictwie, zaczynając ją niemal od stanowiska robotnika leśnego. W 1841 r. zdał tzw. niższy egzamin państwowy, dzięki czemu mógł objąć drugorzędne stanowisko odpowiadające pomocnikowi w służbie techniczno-wykonawczej. W pracy swej wkrótce wybił się jako dobry postępowy leśnik, wobec czego w 1846 r. został zaangażowany przez Adama Zamoyskiego do urzędowania i kierowania ogromnymi lasami łopatyńskimi (32 tys. morgów) na wschodzie Galicji, stanowiącymi niemal jeszcze puszczy pierwotną. Ogrom pracy nie zahamował jego zapału do nauki i w roku 1855 zdał z odznaczeniem egzamin rządowy na „samoistnego gospodarza lasowego“. Należy zaznaczyć, że był on pierwszym, który egzamin ten zdawał po polsku. W tymże roku obejmuje zarząd rozległy-

C-22276

mi lasami krasicyńskimi Leona Sapiehy. W 1864 r., zatrzymując dyрекcję lasów sapieżyńskich, przeniósł się do Lwowa, gdzie objął kierownictwo lasów miejskich, którymi zawiadywał do roku 1874.

Niezależnie od zajęć służbowych Strzelecki brał czynny udział w pracy społecznej, był członkiem kilku towarzystw naukowych, szczególnie czynnie pracował w Galicyjskim Towarzystwie Gospodarskim, którego wiceprezesem był w latach 1872 i 1873. W „Rozprawach“ Galicyjskiego Towarzystwa Gospodarskiego ukazują się też pierwsze jego prace. W kilku artykułach wskazuje on na najważniejsze przeszkody hamujące rozwój leśnictwa Małopolski i stara się wytyczyć drogi wiodące do ich przewyciężenia. Wiele ciekawych uwag zawiera jego artykuł zmierzający ku wyjaśnieniu przyczyn zmniejszenia się powierzchni lasów dębowych w Galicji. Pracą, która szczególnie wyraźnie wskazała na wybitne uzdolnienia jej autora, było (zamieszczone również w „Rozprawach“ w 1857 r.) „Opisanie lasów łopatyńskich“, będące jedną z pierwszych polskich monografii z tego zakresu mających należyłą podbudowę naukową. W latach późniejszych zamieszcza kilka rozpraw w „Rolniku“ — organie tegoż Towarzystwa. W jednej z nich (1869 r.) wskazuje na związek istniejący między leśnictwem a rolnictwem oraz na znaczenie lasów dla rolnictwa. W innej (1870 r.) kreśli obraz lasów dawnej Polski solidaryzując się z poglądami Szajnochy o rzekomym pokryciu niemal wszystkich naszych ziem w zaraniu państwowości Polski bezbrzeżnymi puszciami.

Drugi okres działalności Strzeleckiego zaczyna się od 1874 r., gdy został mianowany dyrektorem nowo założonej Krajowej Szkoły Gospodarstwa Lasowego, którą kierował do 1892 r. W tworzeniu tej szkoły brał bardzo czynny udział i w 1871 r. stanął na czele jej prekursora — Kursów Leśniczych. Chociaż liczba uczestników na tych kursach była stosunkowo mała, jednak stanowiły one ogromną zdobycz dla leśnictwa małopolskiego. Pod kierownictwem Strzeleckiego Szkoła Gospodarstwa Lasowego rozwija się pomyślnie i należy do dobrze postawionych średnich szkół leśnych w Austrii.

By mogła ona dobrze funkcjonować, rzeczą konieczną było zaopatrzenie kształcącej się w niej młodzieży w niezbędne pomoce, których wtedy tak bardzo brakowało, i które mogłyby być zarazem przydatne tej młodzieży również wtedy, gdy przejdzie do praktyki. W związku z tym w latach siedemdziesiątych ub. stulecia zaczynają ukazywać się w druku jego wykłady, które wygłaszał na Kursach Leśniczych lub w Krajowej Szkole Gospodarstwa Lasowego. W 1874 r. jako wstęp do jego „Gospodarstwa lasowego“ ukazuje się „Las w stanie natury“, a jako część pierwsza — „Użytkowanie lasu“. Całość podręcznika wyszła jako II tom „Przewodnika dla leśniczych“, wydanego w latach 1876—1878. Drugie „pomnożone i przerobione“ wydanie „Przewodnika“ ukazało się w 1886 r. Na tej jak i na innych pracach Strzeleckiego kształciło się przez wiele lat młode pokolenie leśników Małopolski, których starał się ugruntować w przeświadczeniu, że tylko wielostronne poznanie materialnych warunków lasu daje należyte podstawy do racjonalnego jego zagospodarowania.

Rzeczą nadzwyczaj pouczającą jest przeanalizowanie literatury, którą się posiłkował przy pisaniu tych podręczników. Otóż poza pracami ro-

dzimymi wykorzystał bardzo szeroko literaturę naukową niemiecką, której był głębokim znawcą i do której umiał krytycznie nieraz się odnosić, wykorzystał literaturę francuską, włoską i rosyjską. Opierał się na najnowszych zdobyczach wiedzy, ale korzystał również i z dawnych dzieł, szczególnie znanych autorów, jak Duhamel du Monceau i inni. W wydaniu z 1886 jego „Gospodarstwo lasowe“ składało się z następujących części: użytkowanie, odnowienie, pielęgnowanie, ochrona i zawiadywanie lasu. Na Kursach Leśniczych miał poza tym wykład pt. „Rzecz dziejowy leśnictwa“, który pomimo, że był przygotowany do druku, nie ukazał się na półkach księgarskich.

Do dużych zasług Strzeleckiego należy jego szczególnie wielki udział w powołaniu do życia Galicyjskiego Towarzystwa Leśnego, a następnie bardzo czynny udział w jego pracach. Towarzystwo, jak wiadomo, zaczęło działać w 1882 r. Nie sposób tu wnikać w różne aspekty działalności Strzeleckiego w ramach Towarzystwa, która była widocznie bardzo owocna, jeśli nadano mu godność honorowego wiceprezesa. Zatrzymamy się jedynie nad jego bardzo czynną współpracą z organem naukowym Towarzystwa — „Sylwanem“, na łamach którego umieścił on liczne swoje prace. Cechą charakterystyczną tych prac było to, że obejmowały niemal całość zagadnień dotyczących problematyki leśnej.

Należy zaznaczyć, że w 1883 r. wychodzi broszura Strzeleckiego (po niemiecku) traktująca o metodzie wyznaczania rozmiarów użytkowania według wzoru austriackiej taksy kameralnej. Autor wskazuje na błędy tej taksy i wysuwa własną koncepcję obliczania rozmiaru użytkowania. Polemikę w obronie swych poglądów zamieszcza już w pierwszym roczniku „Sylwana“ (lwowskiego) (1883 r.), a zarazem w odpowiednim artykule z tegoż roku oraz z 1884 r. rozwija swe poglądy w omawianej sprawie. W pierwszym roczniku „Sylwana“ ukazuje się również jego praca zmierzająca do ustalenia różnic ciężarów gatunkowych drewna bukowego szeroko i wąskostoiętego i do obalenia poglądów nauki niemieckiej w tej sprawie. Zagadnieniu rozpoznawania drewna krajowego drzew leśnych została poświęcona specjalna jego praca (1887 r.). Wiele uwagi poświęcił Strzelecki problemowi rozmieszczenia gatunków drzew w Galicji, związanemu z zagadnieniami rejonizacji lasów na podstawach przyrodniczych. Znana jest jego rozprawa na ten temat zamieszczona w „Sylwaniu“ w 1894 r. Zresztą problem ten poruszał już w 1885 r. w artykule, który ukazał się w „Centralblatt für das gesammte Forstwesen“. Nie pomijał w okresie swej czynnej pracy w Krajowej Szkole Gospodarstwa Lasowego problemów ekonomicznych. W 1888 r. „Sylwan“ drukuje jego artykuł w sprawie „kapitałów czynnych w gospodarstwie lasowym“. W 1894 r. w tymże czasopiśmie ukazuje się znana praca traktująca o ustalonym przez niego sposobie oznaczania liczb kształtu drzew leśnych. Do sprawy tej powraca w „Sylwaniu“ w 1897 r.

Nie sposób wymienić tu licznych prac Strzeleckiego zamieszczonych w tym czasopiśmie, a traktujących o różnych problemach z zakresu urządzania i hodowli lasu. Jednak trzeba zaznaczyć, że nieraz podnosił on głos w obronie drzewostanów mieszanych i zagadnieniu temu poświęcił w „Sylwaniu“ jedno z ostatnich swych artykułów (1900 i 1901 r.). Do cennych jego prac należy zaliczyć rozprawę o zużytko-

waniu spostrzeżeń fito-fenologicznych Komisji Fizjograficznej w Krakowie dla fenologii leśnej w Galicji („Sylwan“ — 1899 r.).

Jako pewne kompendium głębokiej wiedzy teoretycznej i praktycznej Strzeleckiego możemy traktować jego cykl artykułów w „Sylwanie“ pt. „Z teki starego praktyka“, który ukazał się w latach 1896—1900. Tutaj porusza on kolejno: problem zadań i celu urządzania lasu, dzieje rozwoju leśnictwa w Małopolsce w ciągu ostatnich 50 lat, rozwija głęboko przez niego przemyślane zagadnienie dzielnic przyrodniczych rozsiedlenia drzew w Małopolsce, wskazuje na konieczność w ówczesnych warunkach skuteczniejszej ochrony prawnej nad lasami, zastanawia się nad gospodarczymi aspektami problematyki leśnej i pisze o warunkach ustroju lasu normalnego, obrazuje problem pracy w leśnictwie, kreśli wiele uwag z zakresu urządzania lasu, omawia znaczenie leśnych użytków ubocznych, porusza problem objętości strzał drzew leśnych. W ostatniej części tego cyklu naświetla problem lasów i leśnictwa w Galicji w XIX stuleciu. Zagadnienie to ujmuje zarazem w rozprawie zamieszczonej w historii rolnictwa i leśnictwa austriackiego wraz z przemyśłami opartymi na ich surowcach (1900 r.). Ostatnia praca Strzeleckiego dotyczyła problemu serwitutów w Galicji i była zamieszczona w „Sylwanie“ z 1901 r.

W tych bardzo krótkich uwagach starałem się przedstawić dorobek piśmienniczy Strzeleckiego oraz jego znaczenie jako leśnika — praktyka, działacza społecznego i pedagoga. Z jego śmiercią dorobek jego nie zamiera. Tworzona przez niego i kierowana Krajowa Szkoła Gospodarstwa Lasowego przekształca się już w 1904 r. w wyższą uczelnię; Galicyjskie Towarzystwo Leśne, do którego powstania walnie się przyczynił i w którego pracach brał tak czynny udział, stanowiło załóżek istniejącego obecnie Polskiego Towarzystwa Leśnego. Również i w jego pracach, pomimo że wiele jego ujęć pod wpływem nowych osiągnięć nauki musieliśmy zarzucić, możemy i dziś znaleźć cenne wskazania i wiadomości. W okresie, gdy pisał swe prace, odpowiadały one poziomowi najnowszych osiągnięć postępowej teorii i praktyki. Dlatego też odegrały tak dużą rolę w szerzeniu postępu w leśnictwie nie tylko Małopolski, ale w ogóle naszego kraju, a niektóre z tych prac wzbudzały zainteresowanie również poza granicami ziem polskich.

Antoni Żabko-Potopowicz

SPIS PRAC HENRYKA STRZELECKIEGO *

1. Co jest na przeszkodzie lepszemu stanowi gospodarstwa leśnego w Galicji i jakimi środkami poprawić i wznieśćby je można. „Rozprawa Galicyjskiego Towarzystwa Gospodarskiego“ T. VI, 1849, s. 29—37.
2. Jakim wpływom szczególnie powinno być przypisane zmniejszenie się lasów w Galicji i jakimi środkami pomnażanie tego rodzaju lasów nastąpićby mogło. „Rozpr. Gal. Tow. Gosp.“ T. XIII, 1853, s. 204—214.
3. Powszechnie dająca się uczuwać potrzeba administracji pomniejszych lasów za pomocą indywidualów leśnych w tej kategorii wykształconych, jakim sposobem najskuteczniej może wejść w wykonanie, „Rozpr. Gal. Tow. Gosp.“ T. XIII, 1853, s. 214—218.

*) Autor wykorzystał dostępne mu źródła. Jest jednak rzeczą prawdopodobną, że H. Strzelecki zamieścił jeszcze pewne prace w wydawnictwach niedostępnych autorowi tej biografii.

4. Opisanie lasów Łopatyńskich. „Rozpr. Gal. Tow. Gosp.“ T. XXI, 1857, s. 129–177 i odbitka.
5. O użyteczności lasów dla rolnictwa. „Rolnik“ T. IV, Lwów, 1869, z. 4.
6. O lasach dawnej Polski. „Rolnik“ T. VII, Lwów, 1870, z. 5, s. 267–277.
7. Gospodarstwo lasowe (Wykłady na Kursie Leśniczym we Lwowie). Wstęp. Las w stanie natury. Lwów, 1874, str. 177.
8. Gospodarstwo lasowe (Wykłady na Kursie Leśniczym we Lwowie). Cz. I Użytkowanie lasu. Rozdz. I. Cięcie lasu. Lwów, 1874, str. 199.
9. Ochrona prawna nad lasami. Zbiór ustaw i rozporządzeń dotyczących się ochrony lasów i polowania z dodatkiem instrukcji dla zaprzysiężonej straży lasowej. Lwów, 1875. Napisane wspólnie z E. Tillem.
10. Gospodarstwo lasowe. W: Przewodnik dla leśniczych T. II. Lwów, 1876–1878, str. 255.
11. Klucz do rozpoznawania drewna ważniejszych drzew i krzewów leśnych i ogrodowych. Lwów, 1881, str. 3. Odbitka z „Kosmosu“ R. VI.
12. Badania grubości i liczby słoju rocznych na długości 1 cala u rozmaitych drzew leśnych dla danej miejscowości. „Sylwan“, 1883.
13. Prace pomniejsze z muzeum technologicznego Krajowej Szkoły Leśnictwa we Lwowie. „Sylwan“, 1883, s. 21–23, 47–48, 86, 132–133.
14. Prace w zakresie oszacowania masy drzewostanów i urządzenia lasu dokonane w Krajowej Szkole Leśnictwa we Lwowie. „Sylwan“, 1883, s. 202–207, 226–232, 262–264, 365–369, 408–411.
15. Uwagi co do krytyki pracy mojej „O stopniu dokładności w obliczeniu zapasu normalnego według przyrostu przeciętnego w wieku rębności“. „Sylwan“, 1883, s. 209–210.
16. Über den Genauigkeitsgrad bei Berechnung des Normalvorrats mit Hilfe Haubarkeits-Durchschnittszuwachses. Lwów, 1883, str. 26.
17. O znaczeniu ekonomicznem lasu wobec klęsk zdziałanych wylewem wód. „Rolnik“, 1884, i odbitka str. 18.
18. Prace w zakresie oszacowania masy drzewostanów i urządzenia lasu dokonane w Krajowej Szkole Leśnictwa we Lwowie. (Ciąg dalszy). „Sylwan“, 1884, s. 11–15.
19. Verbreitungsbezirke der Holzarten in Galizien „Centralblatt für das gesamte Forstwesen“. Wiedeń r. 1885.
20. Wpływ pór roku na zdolność pniaków do wypuszczania odrośli „Sylwan“, 1885, s. 15–16.
21. Gospodarstwo lasowe. W. Przewodnik dla leśniczych T. II. Lwów, 1886, str. 367. Drugie wydanie pomnożone i przerobione.
22. O rozpoznawaniu drewna drzew leśnych krajowych. Poradnik dla leśników i w ogóle dla osób trudniących się wyrabianiem, kupnem i sprzedażą drewna. Lwów, 1887, str. 107.
23. Znaczenie cięcia lasu w nauce i praktyce leśnictwa. (Wstęp do nowego wydania dzieła „O cięciu lasu“). „Sylwan“, 1887, s. 11–15.
24. Czy pielęgnować las „Sylwan“, 1888, str. 145–151.
25. Jeszcze słowo o Krajowej Szkole Gospodarstwa Lasowego we Lwowie. „Sylwan“, 1888, s. 321–325.
26. O kapitałach czynnych w gospodarstwie lasowym. „Sylwan“, 1888, s. 217–222.
27. O wartości użytkowej drewna. „Sylwan“, 1888,
28. Uwagi do uwag p. Józefa Brodowicza do artykułów o kapitałach czynnych w gospodarstwie lasowym. „Sylwan“, 1888, s. 412–417.

29. Gospodarstwo lasowe. Cięcie lasu. Wyd. 2 — poprawione i uzupełnione. Lwów, 1889, str. 298.
30. O cięciu przerzedzającym jako środkowi do pielęgnowania lasu. „Sylwan“, 1889, s. 125—132.
31. O czyszczeniu młodników. „Sylwan“, 1889, s. 290—296.
32. O trwałości drewna. „Sylwan“, 1889, s. 207—214.
33. Podział użytków leśnych. „Sylwan“, 1889, s. 38—43.
34. Tablice do obliczania miąższości drzewa. Lwów, 1889, str. VII.
35. Czy i w jakich wypadkach pasza bydła rogatego w zapustach może być pomocną kulturze leśnej. „Sylwan“, 1891, s. 397—399.
36. O przyrodzonym rozsiedleniu drzew leśnych w Galicji. „Sylwan“, r. 1894, s. 295—306. Nakład oddzielny. Lwów, 1894, str. 14.
37. Prosty i łatwy sposób oznaczenia liczb kształtu strzał drzew leśnych. „Sylwan“, 1894, s. 345—351.
38. Jeszcze słówko o trzebieży kulisowej. „Sylwan“, 1896, s. 186—187.
39. O cięciu przerzedzającym w dąbrowach (Ustępy z książki przygotowanej do druku pt. „Pielęgnowanie lasu“). „Sylwan“, 1896, s. 47—52.
40. O trzebieży wyrębowej (Ustępy z książki przygotowanej do druku pt. „Pielęgnowanie lasu“). „Sylwan“, 1896, s. 251—253.
41. Z teki starego praktyka. „Sylwan“, 1896, s. 141—144, 172—175, 247—250, 268—273, 307—315, 375—384, 399—411.
42. Przyczynek do sprawdzenia dokładności oznaczenia liczb kształtu drzew leśnych (według sposobu podanego przez Henryka Strzeleckiego). „Sylwan“, 1897, s. 155—157.
43. Z teki starego praktyka (ciąg dalszy). „Sylwan“, 1897, s. 33—42, 65—69, 97—104, 129—138, 168—176, 209—216, 235—247, 297—301, 337—341.
44. O spostrzeżeniach fenologicznych uskuteczniionych staraniem Towarzystwa Leśnego Galicyjskiego w czasie od r. 1885 do r. 1890. „Sylwan“, 1898, s. 193—212.
45. Z teki starego praktyka (ciąg dalszy). „Sylwan“, 1889, s. 1—9, 38—46, 65—73, 111—120, 137—146, 175—182.
46. O zużytkowaniu spostrzeżeń fito-fenologicznych Komisji Fizjograficznej w Krakowie dla fenologii leśnej w Galicji. „Sylwan“, 1899, s. 225—236.
47. Z teki starego praktyka (ciąg dalszy). „Sylwan“, 1899, s. 129—136, 161—168.
48. O lasach mieszanych u nas. „Sylwan“, 1900, s. 261—266, 321—331.
49. Z teki starego praktyka (ciąg dalszy). „Sylwan“, 1900, s. 1—13, 44—51, 70—78, 102—106, 129—135, 161—165, 195—206, 235—249.
50. Jeszcze słowo „O lasach mieszanych u nas“. „Sylwan“, 1901, s. 89—91.
51. O rozwoju leśnictwa w Galicji w ostatnich 50 latach i o służebnościach leśnych. W: Geschichte der Osterr. Land und Forstwirtschaft und ihrer Industrien. Supplementband. Wiedeń, 1901, s. 201—235.
52. Służebnictwa leśne w Galicji i wykupno takowych. „Sylwan“, 1901, s. 25—30,

O H. STRZELECKIM,

1. Miłobędzki J. — Henryk Strzelecki. „Las Polski“, 1938, nr 4, s. 147—156.
2. Nekrolog Henryka Strzeleckiego. „Sylwan“, 1901, s. 217—219.
3. Szczerbowski I. — Pamiętnik dwudziestopięciolecia działalności Galicyjskiego Towarzystwa Leśnego, 1882—1907. Lwów, 1907. (O Strzeleckim s. 41—47).

Praca wpłynęła do Komitetu Redakcyjnego 18 czerwca 1959 r.